

**ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН**

КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-педагогічної роботи
та освітньої діяльності
Тетяна ФЕДІРЧИК
“ 12 ” *серпня* 2024 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ»
(обов'язкова)**

Освітньо-професійна програма: Богослов'я

Спеціальність: 041 Богослов'я

Галузь знань: 04 Богослов'я

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Філологічний факультет

Мова навчання українська

Чернівці 2024 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Актуальні питання історії та культури України» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Богослов'я» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 041 – Богослов'я, галузі знань 04 – Богослов'я, затвердженою Вченою радою Чернівецького національного університету (протокол № 4 від 24 квітня 2023 року).

Розробник: Яценюк Фадей Степанович, доцент кафедри історії України, кандидат історичних наук

Викладач: Яценюк Фадей Степанович, доцент кафедри історії України, кандидат історичних наук

Погоджено з гарантом ОПП і методичною радою філологічного факультету
Протокол № 1 від 12 серпня 2024 р.

**Голова методичної ради
Філологічного факультету**

Алла АНТОФІЙЧУК

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України
Протокол № 15 від 29 червня 2024 р.

Завідувач кафедри історії України

Микола ГУЙВАНЮК

Схвалено:

науково-методичною радою Чернівецького національного університету імені
Юрія Федьковича
Протокол № 1 від 12 серпня 2024 р.

Голова науково-методичної ради

Тетяна ФЕДІРЧИК

Анотація дисципліни

Навчальна дисципліна «Актуальні питання історії та культури України» є нормативною освітньою компонентою, Зміст навчальної дисципліни зосереджує увагу здобувача вищої освіти на особливостях проявів минулого в культурному просторі України. У своїй основі вивчення даної освітньої компоненти сприятиме отриманню здобувачами освіти системи історичних знань, умінь і навичок, розвитку здатності до творчого мислення, судження, усвідомлення загальнолюдських цінностей у світлі історичних подій; навчить студента рухатись у просторі ідей, фактів, відрізняти міф, кліше від історичного факту, віднайти істину; сприятиме формуванню національно-свідомого громадянина, патріота України.

Мета вивчення освітньої компоненти є систематизація знань здобувачів вищої освіти з історії та культури України, аналіз історико-культурологічних фактів, надбань, умінь робити висновки, які допоможуть орієнтуватися в сучасному житті країни; закласти основи політичної культури здобувачів; допомогти здобувачам засвоїти прийоми роботи з науковою літературою суспільно-політичного та культурологічного спрямування; розгляд проблем розвитку української культури від первісного ладу до наших днів, зосередження основної уваги на найвидатніших досягненнях культури на кожному її етапі розвитку, розгляд взаємозв'язків української культури зі світовою, етапних досягнень українського народу в галузі культури упродовж тривалої боротьби за національну незалежність і власну державність.

Завдання навчальної дисципліни полягає в тому, щоб забезпечити послідовне і цілісне вивчення курсу, використовуючи для цього всі види занять (лекції, практичні заняття, самостійну роботу). При цьому слід пояснити с здобувачам особливості вивчення цієї дисципліни, як науки, що відчуває на собі суб'єктивний вплив авторів, щодо історико-культурних процесів. Питання історії та культури України мають викладатися у прямому логічному зв'язку з поточним матеріалом з метою формування у здобувачів матеріалістичного світогляду і діалектичного методу пізнання. Одним із важливих завдань навчальної дисципліни «Актуальні питання історії та культури України» є підвищення освіченості здобувачів вищої освіти ЧНУ імені Юрія Федьковича. Отримані звання допоможуть у формуванні їх гуманістичного світогляду та сприятимуть розумінню сучасного демократичного і правового життя, а також готовності до інтелектуальної праці у формуванні незалежної держави.

Пререквізити. Одночасно з вивченням дисципліни здобувачі освіти набувають знань з курсу «Історія філософії».

Вивчення дисципліни «Актуальні питання історії та культури України» сприяє формуванню загальних компетентностей і програмних результатів навчання:

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ.

У результаті вивчення дисципліни студент повинні набути таких компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 01	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
	ЗК 02	Здатність зберігати та примножувати духовні, моральні, культурні, освітні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
	ЗК 05	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
	ЗК 06	Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.
	ЗК 08	Здатність працювати автономно.
	ЗК 09	Здатність працювати в команді.
Спеціальні (фахові) компетентності спеціальності (СК)	СК 02	Здатність визначати взаємодії та взаємозв'язки між богословськими традиціями, оцінювати суспільну і культурну роль богослов'я в історичному та сучасному контекстах.
	СК 04	Здатність осмислювати актуальні проблеми в галузі богослов'я та визначати шляхи їх розв'язання.
	СК 06	Здатність розпочинати і проводити діалог із виразниками різних богословських традицій та представниками суспільства.
	СК 07	Здатність вести просвітницьку діяльність в галузі богослов'я.
	СК 08	Здатність проводити консультативну і експертноаналітичну діяльність в галузі богослов'я.
Програмні результати навчання (ПРН)	ПРН 4	Аналізувати інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, інтерпретувати, впорядковувати, класифікувати й систематизувати інформацію.
	ПРН 6	Мати концептуальні знання гуманітарних та соціальних наук, необхідні для критичного осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері богослов'я.
	ПРН 8	Розуміти взаємозв'язки богословських традицій

		та їх роль в історичному і сучасному контексті.
	ПРН 10	Аналізувати першоджерела та наукові праці, визначальні для оформлення богословських традицій.
	ПРН 14	Вміти презентувати богословську думку в межах представницької і посередницької діяльності.

Додаткові компетентності

Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій.

Розуміти основні тенденції історичного розвитку українського народу, аргументувати власну позицію щодо дискусійних питань української історії та сучасного суспільного життя.

Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

Знати і розуміти періодизацію історії.

Знати і розуміти причини, сутність, риси та наслідки основних історичних подій, явищ і процесів.

Знати і розуміти різницю між фактом та інтерпретацією, можливість співіснування різних думок щодо однієї історичної події на події з різних перспектив, характерні риси, причини, передумови та наслідки.

Уміння формувати системний підхід у ставленні до минулого, сучасного та майбутнього України, цінувати культурно-історичні та морально-етичні надбання українського народу, виявляти повагу до різноманіття релігій і етнокультур.

Уміти співвідносити події, явища і процеси історії Європи і України, здобувати інформацію, що міститься на історичній карті та співвідносити її з іншими джерелами, проводити первинний аналіз запропонованих історичних джерел.

Уміти порівнювати та аналізувати історичні явища і процеси, пояснювати причини та відмінності у темпах модернізаційних процесів у різних регіонах.

Висловлювати аргументовані судження про історичні явища та процеси.

Уміти характеризувати політичну систему України, механізми функціонування політичної системи та влади в Україні, виклики і загрози XXI століття.

Загальна інформація про розподіл годин

Форма навчання	підг	ого	Сем	естр	Кількість	Кількість годин	
----------------	------	-----	-----	------	-----------	-----------------	--

			кредитів	годин	Змістові модулі	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	підсумкового контролю
Денна	1	2	4	120	2	30	-	15	-	75	-	іспит
Заочна												

Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Усього	Кількість годин				
		в тому числі				
		л	с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Теми лекційних занять	Змістовий модуль I. Політико-культурний простір українського минулого в епоху середньовіччя та раннього нового часу (IX – кінець XVIII ст.)					
Тема 1. Середньовічна Русь у культурному просторі українського минулого. Ключові поняття: Процес становлення державності Русі – від варягів до християн. Політичний устрій. Соціальна структура. Християнізація Русі. Писемність та освіта. Культура. Контакти з європейськими державами. Взаємодія зі степовими народами. Культурні впливи сусідів на Київську державу.	8	2	1			5
Тема 2. Regnum Ruthenorum – феномен української державності. Ключові поняття: Феномен держави Романовичів. Особливості цивілізаційного вибору – «між Сходом і Заходом». Витоки Regnum Ruthenorum: Від Київської Русі до Галицько-Волинського князівства. Політична спадкоємність. Галицько-Волинське князівство як Regnum Ruthenorum. Державний устрій Regnum Ruthenorum. Міжнародне визнання та дипломатія. Культурний розвиток. Сучасні інтерпретації феномену Regnum Ruthenorum.	8	2	1			5
Тема 3. На перехресті нових світів: Русь-Україна у складі Великого князівства Литовського та Королівства Польського (середина XIV – XVI ст.). Ключові поняття: Процес культурної й політичної інтеграції українських земель до складу польської та литовської держав.	8	2	1			5
Тема 4. Генеза українського козацтва. Еволюція Війська Запорозького у XVI – перша половина XVII ст.	8	2				5

<p>Ключові поняття: Обставини зародження та розвитку запорозького козацтва, явище козакування у XVI ст. Поява реєстрового козацького війська і створення козацької автономії у першій половині XVII ст.</p>						
<p>Тема 5. Епоха Хмельниччини. Козацька революція середини XVII ст. і відродження державності. Ключові поняття: Особливості національно-визвольної боротьби та соціальних катаклізмів у період Хмельниччини.</p>	8	2	1			5
<p>Тема 6. Феномен Руїни в українській історії. Культурний вимір «козацької епохи». Ключові поняття: Особливості внутрішньо-політичного та міжнародного становища українських козацьких держав. Характерні риси розвитку української культури епохи козащини.</p>	8	2	1			5
<p>Тема 7. «Мазепинська доба» та згасання козацьких автономій у кінці XVII – другій половині XVIII ст. Ключові поняття: Феномен Івана Мазепи в історії Гетьманщини. Процес занепаду українських козацьких держав у XVIII ст.</p>	8	2	1			5
Разом за ЗМ 1	56	14	7			35
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2. Формування української модерної ідентичності у боротьбі за відновлення державності					
<p>Тема 8. «Два світи»: українські землі у складі Російської та Австрійської імперій у XIX ст. Ключові поняття: Геополітична ситуація на початку XIX ст. Розподіл українських земель між двома імперіями. Соціально-економічний розвиток. Політичне життя. Національне питання. Освіта і культура. Суспільні рухи. Економічні зв'язки між регіонами. Модернізаційні процеси. Політика імперського колоніалізму стосовно українських земель.</p>	8	2	1			5
<p>Тема 9. «Із селян у націю»: формування модерної української ідентичності та культурний вимір українського відродження у XIX ст. Ключові поняття: Зародження та розвиток української національної ідеї. Поняття модерної нації та національної ідентичності. Початок українського національного відродження. Становлення нової української літературної мови. Наукове обґрунтування української ідентичності. Історичні праці (Микола Костомаров, Володимир Антонович). Громадівський рух. Журнал «Основа» та його значення. Українофільство та його роль у національному відродженні. Західноукраїнські землі у процесі національного відродження. Формування політичної складової української ідентичності Селянство як основа української ідентичності Вплив модернізації на формування національної ідентичності Протидія імперської влади</p>	8	2	1			5

українському рухові.						
<p>Тема 10. «Україна в огні і революції»: Відродження державності українського народу у першій чверті ХХ ст.</p> <p>Ключові поняття: Перша світова війна та українське питання. Українська революція 1917-1921 рр. Утворення Української Центральної Ради. Проголошення УНР. Гетьманат Павла Скоропадського. Директорія УНР. ЗУНР та Акт Злуки. Більшовицька експансія та утворення УСРР. Здобутки та втрати українського державотворення. Історичне значення подій 1917-1925 рр.</p>	8	2	1			
<p>Тема 11. Радянська Україна у міжвоєнний період: від національного ренесансу до московського терору.</p> <p>Ключові поняття: Утвердження радянської влади в Україні. Вхід УСРР до складу СРСР. Українізація (1920-ті роки). Економічні перетворення. Культурне відродження 1920-х років. Політичні репресії 1930-х років. Голодомор 1932-1933 років. «Великий терор» 1937-1938 років. Західноукраїнські землі у міжвоєнний період. Зовнішньополітичний аспект. Суспільні трансформації.</p>	8	2	1			5
<p>Тема 12. «Між двома проваллями»: Україна у Другій світовій війні.</p> <p>Ключові поняття: Геополітична ситуація напередодні війни. Поняття «між двома проваллями» в контексті України. Початок Другої світової війни та Україна. Напад Німеччини на СРСР та окупація України. Нацистський окупаційний режим. Голокост на українських землях. Радянський партизанський рух. Український національно-визвольний рух. Українці у складі Червоної армії. Визволення України від нацистських загарбників. Депортації та переселення. Завершення війни та її наслідки для України. Міфи та реальність: переосмислення ролі України у Другій світовій війні.</p>	8	2	1			5
<p>Тема 13. Український вимір у десятиліття контрольованого лібералізму й наростання системної кризи Радянського Союзу.</p> <p>Ключові поняття: Політико-культурні та соціально-економічні процеси в УРСР Десятиліття контрольованого лібералізму. Політичний контекст Хрущовської відлиги. Особливості реалізації політики в УРСР. Економічні реформи та їх вплив на Україну. Соціальні зміни. Культурне відродження. Освіта та наука. Національне питання. Дисидентський рух.</p>	8	2	1			5
<p>Тема 14. Україна від «перебудови» до незалежності.</p> <p>Ключові поняття: Аналіз шляхів боротьби за відновлення української національної державності наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Процес становлення України як складової європейського культурно-цивілізаційного простору.</p>	8	2	1			5
<p>Тема 15. Російсько-український антагонізм: історична тяглість і сучасність.</p> <p>Ключові поняття: Аналіз та оцінка російсько-українських відносин у контексті наростаючих імперіалістичних настроїв путінського режиму. Ключові риси та механізми протистояння концепції «русского міра».</p>	8	2	1			5

Разом за ЗМ 2	64	16	8			40
Усього годин	120	30	15			75

Тематика семінарських занять з переліком питань

№	Назва теми	К-сть годин
1.	<p align="center">Тема 1. Руська держава у політико-культурному просторі українського минулого</p> <p align="center">ПЛАН</p> <p>1. Створення християнської Русі: князь Володимир Святий очима сучасників та їх нащадків (Тітмар Мерзебурзький та літописець «Повісті»).</p> <p>2. Політична культура Русі у час правління князя Ярослава Мудрого</p> <p>3. Руська державність у час «Тріумвірату» Ярославичів.</p> <p>4. Спадщина Ярославичів: Любецький з'їзд князів: причини, учасники, наслідки.</p> <p>5. Князь Володимир Мономах та його доба.</p>	2
2.	<p align="center">Тема 2. Руське королівство (Держава Романовичів) – феномен української державності.</p> <p align="center">План</p> <p>1. Становлення та етапи формування Галицького і Волинського князівств.</p> <p>2. «Галицька смута» після смерті князя Романа Мстиславича у 20-30 рр. XIII ст.</p> <p>3. Війни князя Данила: Дорогичинський «інцидент» 1238 р. та Ярославська битва 1245 р.</p> <p>4. Зовнішня політика Данила Романовича: Схід і Захід. Шлях до коронації.</p> <p>5. Королівство Русі у другій половині XIII – початку XIV ст.: князь Лев Данилович та король Юрій Львович.</p> <p>6. Культурний простір держави Романовичів.</p>	2
3.	<p align="center">Тема 4. Генеза українського козацтва. Еволюція Війська Запорозького у XVI – перша половина XVII ст.</p> <p align="center">План</p> <p>1. Обставини зародження та розвитку запорозького козацтва, явище козакування у XVI ст.</p> <p>2. Поява реєстрового козацького війська і створення козацької автономії у першій половині XVII ст.</p> <p>3. Військово-адміністративний устрій Запорозької Січі, її господарське життя.</p> <p>4. Військові походи козаків.</p>	2
4.	<p align="center">Тема 7. «Мазепинська доба» та згасання козацьких автономій у кінці XVII – другій половині XVIII ст.</p> <p align="center">План</p> <p>1. Феномен Івана Мазепи в історії Гетьманщини.</p>	2

	2. Пилип Орлик та його Конституція. 3. Процес занепаду української козацької держави у XVIII ст.	
5.	Тема 8. «Час імперій»: соціально-економічні та політичні трансформації на українських землях у XIX – на початку XX ст. План 1. Час реформ у Російській імперії 60-80 рр. XIX ст.: селянська, судова, земська, освітня, військова, реформи цензури. 2. Модернізація промисловості. Промисловий переворот. Зародження залізничного будівництва. Внутрішня і зовнішня торгівля. Розвиток банківської справи й кредитної системи. 3. Шляхи вирішення земельного питання і наслідки селянських реформ Західної й Наддніпрянської України. 4. Україна в період революції 1905–1907 рр. та перший досвід парламентаризму.	2
6.	Тема 11, 12. Злочини геноциду советсько-російської влади План 1. Політичні репресії 1930-х років. «Великий терор» 1937-1938 років. 2. Голодомор 1932-1933 рр. 3. Голокост на українських землях. 4. Депортації та переселення	2
7.	Тема 10, 12, 15. «Між двома проваллями»: Україна у війнах XX-XXI ст. 1. Перша світова війна та українське питання. 2. Україна у Другій світовій війні. 3. Сучасна російсько-Українська війна: лютий 2022 р. – 2024 рр.	2
8.	Тема. Історія Північної Буковини (з X ст.) План 1. Шипинська земля. 2. Буковина в складі Молдавського князівства. 3. Буковина у складі Австро-Угорської імперії. 4. Північна Буковина в XX ст. 5. Чернівецький університет – центр буковинської просвіти.	1
	Всього	15

***Зміст завдань для самостійної роботи студентів
Пошукові, дослідницькі й аналітичні роботи***

№ п/п	Назва теми	К-сть годин.
1	Пошукова інформаційна робота на тему: «Еволюція князівської влади у середньовічній Русі: від «кагана» (князя) до «гех» (короля)»	5
2	Пошукова робота: «Простір та форми культурного життя давньоруського суспільства»	5
3	Аналітична робота: «Військо її королівської милості Запорозьке у Речі Посполитій» ⁵	5

4	Пошукова робота: «Опозиція до влади Богдана Хмельницького»	5
5	Аналітична робота: «Боротьба за владу в Гетьманщині після смерті Богдана Хмельницького»	5
6	Аналітична робота: «Створена загровами війни: Культурне життя й особливості козацького барокко»	5
7	Аналітична робота: «Іван Мазепа та Петро Романов – характер взаємин».	5
8	Дослідницька робота: «Українське національне відродження XIX ст.: етапи, прояви і наслідки»	5
9	Дослідницька робота: «Битва під Крутами: міф та реальність».	5
10	Дослідницька робота: «1939 рік – «Возз'єднання» українських земель чи приєднання нових територій до складу СРСР»	5
11	Пошукова робота: «Радянізація крізь призму людської долі» (на прикладі окремих людей)	5
12	Аналітична робота: «Російсько-український антагонізм: ідея неприйнятності «русского міра».	5
13	Дослідницька робота «Український культурний простір сучасності: форми, види, впливи»	5
14	Аналітична робота «Формування української національної ідентичності»	5
15	Дослідницька робота: «Перший король Русі – Данило Романович»	5
Всього годин		75

Теми есе

1. Трипільське суспільство – протоцивілізація на території України?
2. Антський племінний союз – перша українська протодержава. Ви згодні?
3. Варязький фактор у формуванні Руської держави.
4. Русь, прийнявши в X ст. християнство, увійшла в лоно європейської цивілізації, стала «своєю» серед європейських держав. Ви згодні?
5. Чому опір хрещенню чинили в основному люди незнатні – смерди, ремісники, чорний люд та жителі окраїн Київської Русі?
6. Королівство Руське проіснувало до 1340 р. Ви згодні?
7. Татаро-монгольське іго: кому воно було вигідно?
8. Проевропейська політика Данила Романовича: чинники, суть, наслідки.
9. Литовські та українські магнати виступали проти створення єдиної польсько-литовської держави, а шляхта (рицарська верства) обох земель цю ідею підтримувала. Чому?
10. Єзуїти в Україні: позитивні й негативні наслідки їх діяльності.
11. Чи була альтернатива Берестейській церковній унії 1596 р.? Якщо так, то чому вона не була реалізована?
12. Зовнішня політика Запорозької Січі: європейський вибір.
13. Козацька християнська республіка: міф і реальність.
14. Реєстрове козацтво: козацька аристократія чи українська національна еліта.

15. Посилення соціального та релігійно-національного гніту українців напередодні національно-визвольної революція середини XVII ст. Чи можна було уникнути великого вибуху?
16. Запорозька Січ – зразок організації державного життя в Україні часів національно-визвольної революції. Виявіть спільне й відмінне в устрої Запорозької Січі та Держави Війська Запорозького.
17. Кримський фактор у формування української державності.
18. Проблеми суверенітету (у його внутрішньому та зовнішньому вимірі) української держави, створеної Богданом Хмельницьким.
19. Які факти свідчать про зміцнення особистої влади Богдана Хмельницького? Чи можемо ми вважати Україну часів його правління монархією?
20. Українсько-московська угода 1654 р. між Московією та Україною – це персональна унія, форма васальної залежності чи тимчасовий військовий союз. Обґрунтуйте трактування, до якого Ви схилиєтесь, або запропонуйте обґрунтований власний варіант оцінки цієї угоди.
21. І. Крип'якевич вважав Гадяцький договір 1658 р. «хвилевою комбінацією, що не могла розраховувати на довговічність». Чи згодні Ви з цією оцінкою?
22. Гетьман Іван Мазепа: царський слуга чи самостійний далекоглядний політик?
23. Історична неминучість знищення Січі Катериною II.
24. Гайдамаччина в контексті польсько-російських стосунків: шанс на перемогу чи вибух відчаю.
25. Місія Капніста: спроба повернути Європу до українського питання.
26. Українці в декабристському та масонському русі: між російським патріотизмом і національною ідеєю.
27. М. Грушевський назвав Головну Руську Раду першим українським урядом. Обґрунтуйте або заперечте його думку.
28. «Енеїда» і українське національне відродження.
29. Яке значення «Кобзаря» Т. Шевченка для української нації?
30. Греко-католицьке духовенство у суспільному житті західноукраїнських земель XIX ст.
31. Народники на Наддніпрянщині: свої серед чужих, чи чужі серед своїх?
32. Феномен західноукраїнського москвофільства.
33. Порівняйте зовнішньополітичну орієнтацію українських політичних сил Галичини та Наддніпрянщини в період Першої світової війни.
34. Існує думка, що однією із причин поразки Центральної Ради та Директорії була соціал-демократична орієнтація більшості політиків. Чи згодні ви?
35. II Універсал: крок назад і мотиви сторін.
36. Директорія: більшовизм по-українськи.
37. Акт злуки 22 січня 1919 р.: фантом єдиної Української держави.
38. Павло Скоропадський – український гетьман з примусу чи за переконанням?
39. Нестор Махно – авантюрист чи трагічна постать в українській історії?

40. Політика сталінського режиму в західних областях України.
41. УПА – воююча сторона в Другій світовій: за і проти.
42. Українська Головна Визвольна Рада (1944-1954 рр.).
43. В. Сосюра та його вірш «Любіть Україну» як дзеркало українського питання в СРСР.
44. Хрущовські «кукурудзяні експерименти» в Україні: уявні та реальні наслідки.
45. В. Чорновіл – останній романтик?
46. Вплив Московського путчу на проголошення Верховною Радою Акту про державну незалежність України.
47. Дайте оцінку опозиційним політичним силам в Україні 90-х рр. ХХ ст. Чи можна стверджувати, що колишні дисиденти відійшли від боротьби за права людини, опинившись у парламенті.
48. Україна і Євросоюз: переваги і втрати.
49. Україна і ЄП: переваги і втрати.

Теми рефератів

1. Князь Святослав: людина, полководець, державний діяч.
2. Зовнішня політика Київської Русі.
3. Історичний портрет Володимира Великого.
4. Культурний розвиток Київської Русі в часи правління Ярослава Мудрого.
5. Державницька діяльність Володимира Мономаха.
6. Архітектура та мистецтво Київської Русі.
7. Історичні сюжети твору «Слово о полку Ігоровім».
8. Татаро-монгольська навала на Київську Русь. Встановлення влади Золотої Орди над руськими землями.
9. Утворення Галицько-Волинського князівства. Роман Мстиславович.
10. Піднесення й розквіт Держави Романовичів. Данило Романович.
11. Військове мистецтво запорожців.
12. Діяльність православних братств в Україні у XVI – першій половині XVII ст.
13. Хотинська війна 1621 р.
14. Історичний портрет Петра Могили.
15. Історичний портрет Петра Конашевича-Сагайдачного.
16. Князь Костянтин Острозький: людина, політик та меценат культури.
17. Князь Дмитро Вишневецький (Байда) як організатор Запорозької Січі
18. Брестська унія 1596 р. та її значення.
19. Історичний портрет Богдана Хмельницького.
20. Гетьман Кирило Розумовський.
21. Повстання правобережного козацтва під проводом Семена Палія (1702-1704 рр.)
22. І. Мазепа – меценат і державний діяч.
23. Ліквідація Запорозької Січі.
24. Гетьман в еміграції Пилип Орлик.
25. Боротьба за владу в Гетьманщині після смерті Богдана Хмельницького.
26. Об'єднавча політика Петра Дорошенка та її наслідки.

27. Коліївщина 1768 р. та її наслідки.
28. Олекса Довбуш – ватажок опришківського руху.
29. Маркіян Шашкевич – ідейний лідер українського національного відродження в Галичині.
30. Гуцульський посол до австрійського парламенту Лук'ян Кобилиця. Опришківське повстання на Буковині під проводом Лук'яна Кобилиці.
31. Народницькі організації на Наддніпрянщині.
32. Заснування Чернівецького університету.
33. Українські політичні партії Галичини кінця XIX – початку XX ст.
34. Українські політичні партії Наддніпрянщини початку XX ст.
35. Перша російська революція та її значення для українського визвольного руху.
36. Українські землі в Першій світовій війні.
37. Українські січові стрільці в Першій світовій війні.
38. Українське питання на Паризькій мирній конференції.
39. Створення Центральної Ради. Її діяльність у березні-листопаді 1917 р.
40. Проголошення УНР.
41. Перша війна з більшовицькою Росією.
42. Битва під Крутами.
43. Проголошення незалежності УНР.
44. Українська держава Павла Скоропадського.
45. Внутрішня та зовнішня політика Директорії.
46. Історичний портрет С. Петлюри.
47. Встановлення радянської влади в Україні в кінці 1919 – на початку 1920 рр.: методи, соціальна опора, спротив.
48. Історичний портрет М. Скрипника: трагічна фігура української історії.
49. Оборона Києва 1941-1943 рр.: героїзм і трагедія.
50. ОУН та УПА – невід'ємна частина руху Опору в Україні.
51. Військовополонені – жертви війни.
52. Українці в збройних формуваннях воюючих сторін в роки Другої світової війни.
53. Київський університет у роки Другої світової війни.
54. «Трагедія Бабиного Яру».
55. СС «Галичина»: патріоти чи колаборанти?
56. Алла Горська – душа і троянда шістдесятництва.
57. Олекса Тихий – донецький вчитель, який став ворогом для СРСР.
58. Катерина Білокур – селянка, що стала генієм українського живопису.
59. Мирослав Скорик – музикант, якого промовляє більше за слова.
60. Україна напередодні незалежності: економіка, політичні сили, національна еліта.
61. Становлення української політичної нації: історична закономірність і перепони.
62. Мовна проблема в українській державі: культурний та політичний аспект.
63. Революція Гідності – патріотизм чи націоналізм українського народу?
64. Агресія Росії як спроба реалізації імперського шовінізму.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

Самостійна робота студентів передбачає крім підготовки та виступів на семінарських заняттях, ще й вивчення індивідуально окремих питань дисципліни, що не увійшли до переліку лекційних і семінарських завдань. Лектор самостійно визначає умови та форми звітності студентів щодо цього типу роботи. Також елементом науково-дослідної самостійної роботи студента є написання реферату.

При здійсненні цього комплексу самостійної роботи студент повинен сформувати такі здатності та систему умінь:

- за результатами аналізу історичних джерел та історіографічної літератури, використовуючи ознаки соціально-історичних епох, та критеріїв причинно-наслідкових зв'язків історичних процесів, визначити закономірності формування та розвитку етнополітичних процесів в Україні;

- мати уявлення та усвідомлювати основні історіософські концепції щодо формування та розвитку українського етносу;

- визначити основні закономірності, суть і наслідки історичних періодів і процесів українського державотворення;

- сформулювати особливості історичного пошуку оптимальних моделей будівництва незалежної України;

- аналізуючи сучасні документи та історичні матеріали, що відтворюють закономірності попереднього життя українського народу, визначити особливості сучасного соціально-політичного розвитку українського суспільства та його перспективу;

- схарактеризувати історичні аспекти появи чисельних соціальних і етнічних груп в Україні, найбільш характерні риси їх спілкування між собою в рамках держави;

- показати зародження історично української соціальної системи, наявність в ній ознак міжнародного впливу, поєднання історичного і сучасного;

- визначити об'єктивні умови і суб'єктивні фактори в процесах гуманітарного та політичного життя народу.

Методичні рекомендації до виконання реферативної самостійної роботи

Підготовка та виконання самостійної роботи студентів (рефератів) передбачає ряд етапів самоорганізації трудової діяльності.

1. Ознайомлення з основними вимогами до її виконання:

1.1. Визначення актуальності теми, що розкриває важливість та практичну значущість розглянутої проблеми. В історії України актуальність пов'язана з визначення ролі і місця того чи іншого історичного явища для суспільного життя українського народу. Відображається також зв'язок із сучасністю.

1.2. Достатній теоретичний рівень, що передбачає освоєння студентом основних понять і термінів, які стосуються визначеної проблеми наукового пошуку, визначення наукових методів та підходів, що застосовувалися науковцями при дослідженні визначеної проблеми.

1.3. Дослідницький пошук. У написанні реферату студенти повинні використовувати основні елементи наукового дослідження, які складаються із: 1) з вивчення достатньої кількості джерел: книг, журнальних статей та інших розробок вітчизняних і зарубіжних авторів; 2) систематизації та аналізу різних думок і підходів, оформленні власної точки зору щодо визначеної теми; 3) порівнянні поглядів різних вчених, розробка висновків та рекомендацій.

1.4. Чітке та вірне оформлення роботи, що визначає дотримання правил цитування, оформлення зносок, титульного аркушу та списку використаної літератури. Виконання цієї вимоги дозволяє виховувати у студента культуру оформлення наукових праць, яка може знадобитись у майбутній практичній діяльності.

Організаційна підготовка до науково-дослідницької роботи та її написання.

Наукова робота здійснюється поетапно.

На **першому** етапі здійснюється вибір теми, консультація з викладачем по змісту і методиці оформлення, підбір основної літератури. Відбір теми наукової роботи визначається змістом дисципліни. Приблизна тематика запропонована студентам у методичних розробках кафедри. Можливий варіант самостійного обрання теми, але за умови обов'язкової консультації з викладачем. Тема наукової роботи має становити інтерес для студента, і сприяти максимальному використанню здобутих знань і практичного досвіду.

Другий етап полягає в самостійному вивченні літератури з обраної теми. На основі вивчених джерел відпрацьовується приблизний план наукової роботи, що дозволяє приступити до написання її тексту. Зміст плану, формулювання питань можуть уточнюватись у процесі роботи над текстом наукової роботи.

Спочатку необхідно вірно сформулювати мету та основні завдання наукової роботи. Залежно від того наскільки зрозуміло і точно сформульовано мету роботи, настільки вдалими будуть її основні завдання, план, організація виконання та стиль викладу. Вірне визначення мети роботи дасть можливість студентам відокремити в ній основний напрямок дослідження, упорядкувати пошук і аналіз матеріалу, підвищити якість роботи, уникнути загальних міркувань.

Приклади формування мети наукової роботи:

«Мета роботи – проаналізувати соціально-економічні та політичні передумови виникнення того чи іншого явища в українській історії». «Основна мета наукової роботи – розглянути існуючі концепції щодо історичного існування українського суспільства та проаналізувати етапи його розвитку».

Мета наукової роботи повинна бути тісно пов'язана з назвою її теми. На основі сформульованої мети студент має визначити основні завдання, які необхідно розв'язати в процесі виконання наукової роботи. Завдання повинні

конкретизувати основну мету наукової роботи; їх визначення пов'язане з назвами основних розділів.

Рекомендується такий варіант складання плану наукової роботи. На початку підготовки наукової роботи студенту необхідно ознайомитися зі змістом наукових публікацій за вибраною темою і скласти розгорнутий план із зазначенням основних розділів і підрозділів роботи, який потрібно узгодити з науковим керівником. План наукової роботи є відбиттям її структури, під якою розуміється порядок компонування і взаємозв'язок окремих її частин. Виконані розділи роботи студент подає на розгляд керівнику і відповідно до його зауважень уточнює, доповнює і, в разі потреби, доопрацьовує.

Серед вимог до викладення матеріалу наукової роботи визначальними є послідовність та логічність, взаємопов'язаність окремих його частин, повнота у розкритті теми роботи. Для цього необхідно приділити увагу сучасним теоретичним і методичним розробкам, розглянути і творчо осмислити відповідну наукову літературу та періодичні видання, визначити своє ставлення до дискусійних питань теми. На основі аналізу даних, особистих вражень та узагальнень потрібно зробити необхідні висновки.

Потім студент подає наукову роботу науковому керівнику, який рецензує її та оцінює за відповідною системою рейтингу. У рецензії науковий керівник дає її стисло характеристику, оцінює теоретичний рівень, глибину проведених досліджень, доцільність і обґрунтованість запропонованих висновків, переваги та недоліки. У разі негативної оцінки наукова робота повертається студенту, який повинен доопрацювати її з урахуванням зауважень і лише після цього доопрацьований варіант подати науковому керівнику для повторної перевірки. Якщо попередня оцінка позитивна, студент допускається до захисту наукової роботи.

Третій етап передбачає написання тексту і оформлення наукової роботи. Наукову роботу студенти виконують самостійно, дотримуючись рекомендованої структури та вимог до технічного оформлення. Пропонується така структура наукової роботи: 1) титульна сторінка, де визначається тема, науковий керівник та прізвище з ініціалами студента; 2) зміст або план роботи, де вказуються заголовки розділів (підрозділів); 3) вступ, де розкриваються актуальність та практичне значення обраної теми, мета і основні завдання, предмет і об'єкт дослідження, структура наукової роботи, визначаються джерела інформації; 4) основна частина, що складається з 2-3-х основних розділів, які, у свою чергу, можуть поділятися на 2-3 підрозділи, зміст яких повинен відповідати направленості теми, підпорядковуватись основній меті та завданням, бути органічно взаємопов'язаними, мати приблизно однаковий обсяг; 5) висновки, зроблені студентом по викладеному матеріалу; 6) список використаної літератури, який розміщують у кінці роботи в алфавітному порядку в такій послідовності:

- хрестоматійні праці видатних вітчизняних і зарубіжних діячів;
- документи Української Держави в різні історичні періоди;

- матеріали періодичного друку;
- навчальні підручники та інші матеріали.

У літературних і наукових джерелах вказують прізвище, ініціали автора, повну назву книги, місце видання, видавництво, рік видання. Для статей, що опубліковані в періодичній пресі, зазначають прізвище, ініціали автора, назву статті, назву журналу чи газети, рік видання, номер журналу чи дату виходу газети.

Наукова робота має бути написана (чи надрукована) чітко, розбірливо, без помилок та виправлень, з одного боку білого паперу формату А4 (210x297мм). Загальний обсяг наукової роботи, включаючи список використаних літературних джерел та додатки, не повинен перевищувати 15-25 сторінок, надрукованих через 1,5-й інтервал. Текстова частина має бути чорного кольору. Аркуш наукової роботи повинен мати поля: ліве, верхнє, нижнє – 20 мм, праве – 10 мм. Нумеруються всі сторінки роботи до останньої, починаючи з титульної сторінки. Порядковий номер сторінки проставляється по середині її нижнього поля. Цитати, що наводяться в тексті, потрібно виділяти окремо у квадратних дужках в кінці процитованого уривку, де вказують порядковий номер джерела у списку використаної літератури та відповідності сторінки джерела (наприклад: [14, с. 31-48]).

Захист науково-дослідницької роботи.

Тези доповіді студент готує заздалегідь. Доповідь повинна бути змістовною і тривати біля 5-8 хвилин. У доповіді необхідно: 1) назвати тему наукової роботи; 2) показати її актуальність та значущість; 3) сформулювати основну мету і завдання дослідження; 4) стисло розкрити зміст та результати роботи; 5) визначити висновки і внесені пропозиції. Після доповіді студент відповідає на запитання викладача. Результати захисту наукової роботи оцінюються за рейтинговою системою, що визначено кафедрою.

Методи та освітні технології навчання

Під час вивчення навчальної дисципліни передбачається використання традиційних та інтерактивних методів навчання: лекція-візуалізація, проблемна лекція, семінар-дискусія, семінар-діалог, самостійно-дослідницька робота, аналіз і рішення ситуативних професійних психолого-педагогічних задач (Case study), проєктна діяльність з використанням мультимедіа; інноваційні освітні технології: інформаційно-комунікаційні, ігрові, технології особистісноорієнтованого навчання.

Основними методами навчання освітньої компоненти є проблемні й оглядові лекції, інтерактивні заняття (заняття дискусійна група, заняття за технологією взаємонавчання), інтегровані заняття, проблемні заняття, відеозаняття, прес-конференції тощо. Перевага надається продуктивним методам, спрямованим на активізацію і стимулювання освітньо-пізнавальної діяльності студентів, зокрема: проблемний виклад, частково-пошукові та дослідницькі методи, презентації, кейс-стаді, тренінги, бесіди і дискусії, робота в інтернет-класі: електронні лекції, дистанційні консультації та ін.,

Перелік використовуваних методів навчання:

– лекція-візуалізація;

- проблемна лекція;
- семінар-дискусія;
- семінар-діалог;
- виконання індивідуальних науково-дослідних завдань;
- робота з тестами;
- робота в групах;
- проектна діяльність з використанням мультимедіа;

Основою організації навчальних занять є особистісно-орієнтований, діяльнісний, комунікативний, професійно-орієнтований, міждисциплінарний підходи до навчання.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання. В освітньому процесі використовуються мультимедійні засоби, проектор, комп'ютери, Інтернет-ресурси.

!!! Виявлення ознак академічної недобросовісності в роботі студента є підставою для зниження оцінки, або повне анулювання роботи, тобто не зарахування виконаного завдання

Критерії та засоби оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Критерії оцінювання знань студента на семінарському занятті

В оцінці студентів враховуються наступні моменти: достатність об'єму відповіді (повна, достатньо повна, неповна); ґрунтовність обізнаності з основними поняттями, принципами, правилами; зрозумілість основного завдання запитання; логічність викладу матеріалу; обґрунтованість основних положень власних міркувань; не традиційність підходу до викладу відповіді; уміння інтегрувати та диференціювати знання.

“4 бали” виставляється студентам, які в повному об'ємі володіють програмовим матеріалом з навчального курсу, обізнані з усіма поняттями та термінами і адекватно оперують ними під час відповідей на поставлені запитання, ознайомлені з спеціальною літературою. Для отримання вищого балу студенти повинні продемонструвати творчу самостійність, здатність аналізувати факти, логічно мислити, ставити запитання та шукати на них відповіді. При оцінці враховуються уміння аргументувати власні судження теоретичними та фактичними положеннями, виконання завдань для самостійної роботи.

“2-3 бали” виставляються також за умов достатньо повного володіння знаннями з навчального курсу. Відповідь студента має бути правильною, обґрунтованою зі знаннями основних напрямів і змісту роботи. Студент повинен уміти аналітично працювати з різними концепціями, ідеями, підходами до поставлених проблем. Одночасно в роботі може бути допущено дві-три несуттєві помилки чи деяка неповнота відповіді, кострубатість і скутість у висловленій думці. Не в повній мірі виконані завдання для самостійної роботи.

“1-2 бали” виставляється за знання, що продемонстровані в неповному об’ємі. Завдання для самостійної роботи виконані частково.

“0-1 бал” – теоретичні і фактичні знання відтворюються репродуктивно, без глибокого осмислення, аналізу порівняння. Завдання для самостійної роботи не виконані.

Модульна контрольна робота передбачає 3 бали.

2-3 балів – відповідь належить до високого рівня засвоєння навчального матеріалу, є повною, логічною, аргументованою та доказовою.

1-2 балів виставляється за відповіді студентів, які носять фрагментарний і неповний характер; не завжди є логічними і обґрунтованими, однак присутні власні судження та висновки.

0-1 бал – теоретичні і фактичні знання відтворюються репродуктивно, без осмислення, аналізу. Відповідь не містить елементів власного судження або взагалі відсутня.

Критерії оцінювання самостійної роботи студента.

Здатність:

- достатньо вільного володіння навчальним матеріалом теми лекційного заняття;

- аргументування власної думки щодо викладеного матеріалу, робити висновки;

- виконання завдання нестандартно, творчо.

Уміння:

- уміти презентувати відповідь – виступати перед аудиторією;

- уміти презентувати виступ у супроводі ІКТ;

- дотримуватись дедлайну при виконанні завдання, повнота розкриття проблеми,

презентація результатів.

***Критерії оцінювання індивідуально-дослідного завдання
(максимум 10 балів).***

8-10 балів – самостійно і творчо вирішені поставлені проблеми, студент вміє узагальнювати й систематизувати, робити логічні висновки. Логічна структуру змісту навчального матеріалу дисципліни розроблена.

5-7 балів виставляється студентам, які проявляють творчу самостійність, виявляють здатність аналізувати факти, що стосуються поставлених проблем. Розроблена логічна структура змісту навчального матеріалу дисципліни є логічно викладеною, зроблено самостійні висновки. Зустрічаються несуттєві недоліки.

2-4 балів відповідають роботі, в якій на належному рівні висвітлюється певна проблема, відсутні судження студента, його висновки та узагальнення. Висвітлення проблеми є неповним.

0-1 бали виставляється студентам, які виконали індивідуально-дослідницьке завдання на неналежному рівні: матеріал не відображає проблему дослідження, відсутній логічний виклад.

***Екзаменаційний білет підсумкового контролю навчальної
дисципліни складається з трьох питань.***

Максимальна кількість балів, яку здобувач може отримати на екзамені 40 балів.

Критерії оцінювання відповідей здобувачів:

40-35 балів – студент ґрунтовно висвітлює питання фахової спеціалізації; глибоко і всебічно знає зміст курсу, рекомендовану літературу, наукові першоджерела, вибудовує логічну послідовність аргументів; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, пов'язує програмовий матеріал із профілем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок; демонструє здатність критично мислити вміння використовувати базовий категорійно-понятійний та ґрунтовно відповів на всі додаткові питання.

30-34 бали – студент ґрунтовно висвітлює питання фахової спеціалізації, вибудовує логічну послідовність аргументів; демонструє здатність критично мислити та вміння використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат; аргументовано викладає матеріал, висловлює свої міркування про ті чи інші історичні події, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу; відповіді на питання є повними, проте має місце недостатня аргументація положень, сформульованих і висловлених під час відповіді, та нечітке означення сутності альтернативних міркувань з конкретної проблеми; відповіді на додаткові питання надані.

25-29 балів – студент висвітлює значну частину питання фахової спеціалізації; демонструє здатність критично мислити; аргументовано викладає основний матеріал, висловлює свої міркування про ті чи інші історичні події, але припускається певних неточностей і похибок у датах та прізвищах; відповіді на питання є повними, проте мають місце недостатня аргументація положень, несуттєві фактологічні помилки; відповіді на додаткові питання надані.

20-24 балів – студент не повністю розкрив зміст питання фахової спеціалізації; обмежилися посереднім вивченням джерел й опрацюванням рекомендованої літератури; демонструє обмежену здатність критично мислити та фрагментарні вміння використовувати базовий категорійно-понятійний апарат; відповіді на питання є неповними, мають місце недостатня аргументація положень та фактологічні помилки; відповіді на додаткові питання надані частково та є неповними.

15-19 балів – студент розкрив зміст питання фахової спеціалізації на рівні механічного відтворення основних ідей; продемонстрував недостатню здатність критично мислити та фрагментарні вміння використовувати базовий категорійно-понятійний; має мінімальні знання з історіографічних напрацювань; відповіді на питання є неповними, мають місце помилки; відповіді надані не на всі додаткові питання.

10–14 балів – студент не відповів на питання фахової спеціалізації; продемонстрував відсутність фахових знань; демонструє нездатність критично мислити та недостатні вміння використовувати базовий категорійно-понятійний; в основному знає курс, рекомендовану літературу,

але непереконливо відповідає, плутає поняття, невпевнено почувається, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутнім фахом; відповіді на питання позначені суттєвими помилками; відповіді на додаткові питання не надані на всі додаткові питання.

5-9 балів - студент розкрив зміст питання фахової спеціалізації на рівні механічного відтворення основних ідей; продемонстрував обмежені навички у знаннях; вкрай слабо знає загальну літературу курсу, не знає наукових фактів, історичних подій та історичних діячів; відповіді на додаткові питання не надані.

0-4 бали – студент не відповів на питання фахової спеціалізації; не продемонстрував вміння аналізувати історіографічні проблеми; відповіді на додаткові питання не надані; відсутнє загальногуманітарне та наукове мислення, практичними навичками не володіє; часто пропускав лекції та практичні заняття.

Критерії оцінювання результатів підсумкового контролю навчання з навчальної дисципліни

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання є досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни.

Мінімальний пороговий рівень оцінки визначається за допомогою якісних критеріїв і трансформується в мінімальну позитивну оцінку використовуваної числової (рейтингової) шкали).

Оцінювання рівня та якості знань здобувачів здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей студентів і передбачає диференційований підхід в його організації. Оцінюватися може виконання здобувачами відповідних навчальних завдань, під час роботи над якими вони демонструють власне логічно побудоване історичне мислення; розгорнуті й стислі, але конкретні усні відповіді, письмові роботи, доповіді, реферати, виступи у дискусіях тощо.

Оцінка «відмінно» (А) виставляється здобувачам, які набрали загальну суму балів 90-100 від максимальної кількості можливих. При цьому:

- ґрунтовно засвоїли рекомендовані до кожної теми джерела та спеціальну літературу,

- вміють її використовувати для аргументації тих чи інших положень при розкритті змісту відповідної проблеми;

- вільно оперують фактологічною джерельною базою, хронологією, оволоділи відповідною науковою термінологією, що передбачена при засвоєнні даного курсу;

- регулярно, кваліфіковано з використанням матеріалів додаткової літератури виступали на практичних заняттях.

Оцінка «дуже добре» (В) виставляється здобувачам, які набрали загальну суму балів 80-89 від максимальної кількості можливих. При цьому:

- виявили обізнаність і частково засвоїли матеріал, який дає можливість розуміти процеси розвитку новітніх технологій;

- продемонструвавши знання фактичного матеріалу, орієнтуються в історичних датах, частково володіють відповідною науковою термінологією.

Оцінка «добре» (C) виставляється здобувачам, які набрали загальну суму балів 70-79 від максимальної кількості можливих. При цьому:

- виявили обізнаність і частково засвоїли рекомендовані до кожної теми джерела та спеціальну літературу;

- в основному засвоїли матеріал, який дає можливість розуміти процеси розвитку та застосування новітніх технологій;

- продемонструвавши знання фактичного матеріалу, орієнтуються в історичних датах, частково володіють відповідною науковою термінологією.

Оцінка «задовільно» (D) виставляється здобувачам, які набрали загальну суму балів 60-69 від максимальної кількості можливих. При цьому:

- не повністю опанували матеріал, передбачений програмою курсу, мають досить поверхневі знання щодо проблем, які вивчалися;

- показали фрагментарну обізнаність щодо змісту питань, що розглядалися під час лекцій і на семінарських заняттях;

- обмежилися опосередкованим вивченням історичних джерел і мінімальним опрацюванням рекомендованої літератури;

- пасивно поводити себе на семінарських заняттях, не виявили належних навичок і бажання до самостійної роботи.

Оцінка «достатньо» (E) виставляється здобувачам, які набрали загальну суму балів 50-59 від максимальної кількості можливих. При цьому:

- показали фрагментарну обізнаність щодо змісту питань, що розглядалися під час лекцій та на семінарських заняттях;

- обмежилися опосередкованим вивченням історичних джерел і мінімальним опрацюванням рекомендованої літератури;

- пасивно поводити себе на семінарських заняттях, не виявили належних навичок і бажання до самостійної роботи.

Оцінка «незадовільно» (FX) з можливістю повторного складання виставляється здобувачам, які набрали загальну суму балів 35-49 від максимальної кількості можливих. При цьому:

- не відвідували частину лекційних і семінарських занять, не виявили бажання до самостійної роботи,

- не опрацювали рекомендованої літератури, у зв'язку з чим не орієнтуються в історичних процесах.

Оцінка «незадовільно» (F) з обов'язковим повторним курсом виставляється здобувачам, які набрали загальну суму балів 1-34 від максимальної кількості можливих. При цьому:

- не виявили набутих мінімальних знань з навчальної дисципліни

- не відвідували лекційних і семінарських занять,

- пасивно поводити себе на семінарських заняттях, не виявили належних навичок і бажання до самостійної роботи,

- не опрацювали рекомендованої літератури, у зв'язку з чим не орієнтуються в історичних процесах,

- не бажали відповідати на поставленні питання під час проведення семінарських занять, фактично не засвоїли програму курсу

**Оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни
ґрунтується на нормах:**

«Положення про контроль і систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича»

https://www.chnu.edu.ua/media/geupxdun/polozhennia-pro-kontrol-i-systemu-otsiniuvannia_2020.pdf;

«Положення про апеляцію на результати підсумкового семестрового контролю знань студентів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича» <https://www.chnu.edu.ua/media/h0fn0fgh/polozhennia-pro-apeliatsiiu.pdf>

та принципах:

«Етичного кодексу Чернівецького національного Університету»

<https://www.chnu.edu.ua/media/xellulcg/etychnyi-kodeks-chernivetskoho-natsionalnoho-universytetu.pdf>.

Зважаючи на актуальність академічної доброчесності в ЗВО України, всі письмові (друковані) роботи підлягають перевірці наявності запозичень (плагіату). Процедура перевірки визначено «Положенням про виявлення та запобігання академічному плагіату у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича»

<https://www.chnu.edu.ua/media/n5nbzwgb/polozhennia-chnu-pro-plahiat-2023plusdotatky-31102023.pdf> і «Правилами академічної доброчесності у

Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича»

<https://www.chnu.edu.ua/media/lnojdab4/pravyyla-akademichnoi-dobrochesnosti.pdf>.

Вони розкривають сутність академічної доброчесності та встановлюють вимоги до відповідальної академічної поведінки студентів вищих навчальних закладів, які зобов'язані дотримуватися відповідних стандартів, правил та етики. Існуюча процедура перевірки унікальності робіт дозволяє студенту використовувати безкоштовні та платні (за бажанням) інтернет-ресурси, а також ресурси для перевірки, доступні в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

З принципами академічної доброчесності, видами недоброчесної академічної поведінки наслідків такої поведінки, здобувачі можуть ознайомитися у Законі України «Про освіту» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>), а саме у ст. 42 цього Закону, яка визначає, що «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень». Порушенням академічної доброчесності вважається: академічний плагіат; самоплагіат; фабрикація; фальсифікація; списування; обман; хабарництво; необ'єктивне оцінювання. За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої

академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту); позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Перелік запитань для самоконтролю та підсумкового контролю навчальних досягнень

Перелік питань для поточного контролю

1. Проаналізуйте причини виникнення державності у східних слов'ян.
2. Чому саме землі полян стали основою, а Київ – столицею держави Рюриковичів?
3. Розкрийте основні тенденції політичного життя русичів у часи правління перших Рюриковичів (від Олега до Святослава).
4. Визначте причини й наслідки хрещення Русі.
5. Порівняйте внутрішню та зовнішню політику князів Олега та Святослава і Володимира та Ярослава. Чим зумовлені виявлені вами якісні відмінності?
6. Чим обумовлено виникнення держави Романовичів?
7. Визначте причини Люблінської унії (1569 р.) між Королівством Польським і Великим князівством Литовським та її наслідки для українських земель.
8. Чому саме в XVI ст., незважаючи на постійну татарську загрозу, відбувається повільне, але невпинне освоєння українцями Північного Причорномор'я?
9. Виявіть спільне та відмінне між феодальною вотчиною XIV-XV ст. та фільварковим господарством феодалів XVI – першої половини XVII ст.
10. Які наслідки поширення фільварків для українського селянства?
11. Охарактеризуйте становище козацтва у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій у XVI – першій половині XVII ст.
12. Охарактеризуйте причини козацько-селянських повстань кінця XVI – першої половини XVII ст. та цілі їх учасників.
13. Проаналізуйте реформаційний рух в українських землях у XVI ст., встановіть причини його виникнення і наслідки розгортання. Чому він тут не набув значного поширення і підтримки низів?
14. Порівняйте становище православної, уніатської та католицької церков в Україні у першій половині XVII ст. Чи забезпечила унія права та привілеї української церкви, рівноправність уніатів і католиків у Речі Посполитій?
15. Яку роль в господарському та культурному житті українських міст відіграло Магдебурзьке право?
16. Визначте основні причини і наслідки постійних турецько-татарських набігів на українські землі.
17. Що дозволяє повстання українців середини XVII ст. проти польської влади й еліти (пануючих станів) трактувати як визвольну й антифеодальну

війну? Чи можна розцінювати його як революцію? Обґрунтуйте свою відповідь.

18. Які причини існування в історії України періоду, який образно називають «Руїною»?

19. Які факти свідчать про обмеження автономії Козацької держави (Гетьманщини) російськими царями протягом другої половини XVII ст.?

20. Охарактеризуйте місце та роль усіх станів українського суспільства в Козацькій державі (Гетьманщині).

21. Порівняйте цілі та політичну діяльність Б. Хмельницького, І. Виговського та П. Дорошенка.

22. Які наслідки мав період «Руїни» для української нації, державності та культури?

23. Порівняйте соціально-економічний розвиток Лівобережжя та Правобережжя в кінці XVII – XVIII ст., вкажіть причини суттєвих відмінностей.

24. Зробіть порівняння «Березневих статей» Б. Хмельницького, Гадяцького трактату І. Виговського й Коломацьких статей І. Мазепи.

25. Проаналізуйте і порівняйте місце Запорозької Січі в політичній та економічній системі Речі Посполитої і Російської імперії.

26. Проаналізуйте політичні цілі гетьмана Кирила Розумовського. Чи погоджуєтеся з думкою, що скасування Гетьманщини було історично обумовлено? Аргументуйте.

27. Проаналізуйте основні тенденції соціально-економічного розвитку України в першій половині XIX ст.

28. Обґрунтуйте або заперечте твердження, що політика австрійського та російського урядів щодо українських земель носила колоніальний характер.

29. Розкрийте причини виникнення політичної опозиції російському самодержавству в середовищі дворян східноукраїнських земель.

30. Визначте характерні риси українського національного відродження в кінці XVIII – 30-х рр. XIX ст. Вкажіть на відмінності в його протіканні на західноукраїнських та наддніпрянських землях.

31. Охарактеризуйте програмні вимоги та діяльність Кирило-Мефодіївського братства. Яке його місце в національно-визвольній боротьбі українського народу?

32. Як позначилися реформи Олександра II на соціально-економічному житті Наддніпрянщини. Чи вплинули вони на суспільний рух? Обґрунтуйте.

33. Розкрийте причини масової еміграції українців у кінці XIX – на початку XX ст. Визначте відмінності цього процесу на Наддніпрянській Україні та західноукраїнських землях.

34. Яка роль «Громад» 60-70-х рр. XIX ст. в українському національному русі?

35. Які фактори спричинили політизацію українського національного руху на поч. XX ст.?

36. Охарактеризуйте вплив російської революції 1905-1907 рр. на український національний рух.

37. Розкрийте політичні наміри держав-учасниць Першої світової війни щодо українських земель. Чому війна актуалізувала «українське питання»?

38. Дайте характеристику політичного становища України в березні-жовтні 1917 р. Покажіть політичні сили, які боролися в цей час за владу.

39. Покажіть еволюцію взаємовідносин Центральної Ради з російським керівництвом у березні – грудні 1917 р.

40. Покажіть позитивні й негативні наслідки політики індустріалізації в Україні.

41. Що собою являла політика українізації? Це був вимушений чи закономірний курс Сталіна?

42. Об'єктивні і суб'єктивні передумови колективізації в Україні.

43. Порівняйте політичне і правове становище українських земель в складі СРСР, Польщі, Румунії, Чехословаччини.

44. Проаналізуйте політичні репресії в Україні. Чи мали вони особливості? Чому в Україні вони розпочалися ще у 20-х рр.?

45. Покажіть місце і роль українських земель у планах гітлерівського керівництва напередодні й під час Другої світової війни. Чому ці плани мінялися відповідно до міжнародного становища Німеччини?

46. Визначте позитивні й негативні наслідки радянізації західноукраїнських земель.

47. Визначте масштаби втрат України в Другій світовій війні.

48. Покажіть позитивні й негативні наслідки післявоєнної відбудови України.

49. Покажіть закономірність продовження опору УПА у др. пол. 40 – на початку 50-х рр.

50. Чому десталінізація так і не привела до глибоких демократичних перетворень?

51. Порівняйте правозахисний рух Росії й України. В чому причини суттєвих відмінностей?

52. В чому суть українського національного відродження др. пол. 80-х – поч. 90-х рр.?

53. Виявіть кризові явища в економіці України 60-70 рр. ХХ ст.

54. З'ясуйте суть явища «застою» в економіці та політиці УРСР.

55. З'ясуйте внутрішні й зовнішні чинники, які зумовили появу незалежної України.

56. Чим були зумовлені економічні труднощі України у 90-х рр. ХХ ст.

57. Проаналізуйте місце України на міжнародній арені. Чому виникла проблема вибору між Сходом і Заходом?

58. Україна в боротьбі за власну державність в ХХІ ст.

Перелік питань для підсумкового контролю

1. Охарактеризуйте найдавніші племена і держави на території України (до IX ст.)

2. Визначте місце і роль перших руських князів у розбудові Русі.

3. Визначте напрямки внутрішньої та зовнішньої політики князя Володимира Великого.

4. Охарактеризуйте процес прийняття християнства на Русі та його значення для культурного розвитку Русі-України.

5. Обґрунтуйте особливості розквіту Київської держави в період правління Ярослава Мудрого.

6. Розкрийте причини і наслідки політичної роздробленості Русі в другій половині XI – першій половині XII ст., що привели до занепаду держави.

7. Висвітліть боротьбу населення українських земель проти монгольських завойовників в XIII ст.

8. Висвітліть стан культури Русі.

9. Поясніть, як і коли виникло Кримське ханство та якими були наслідки його сусідства для долі українського народу.

10. З'ясуйте обставини утворення Держави Романовичів. Дайте оцінку діяльності князя Романа Мстиславовича.

11. Охарактеризуйте основні напрямки державної політики короля Данила Романовича.

12. Охарактеризуйте політику Великого князівства Литовського щодо українських земель в XIV ст.

13. З'ясуйте основні умови Люблінської унії та її наслідки для України.

14. Визначте причини, мету, суть і наслідки Берестейської церковної унії.

15. Проаналізуйте діяльність братських шкіл на українських землях в кінці XVI – XVII ст., просвітницьку діяльність князя К. Острозького, митрополита П. Могили та друкарство Івана Федорова.

16. З'ясуйте причини виникнення козацтва, його заняття, побут, звичаї.

17. Розкрийте особливості заснування Запорозької Січі: час виникнення, місце знаходження та устрій.

18. Розкрийте суть боротьби запорозьких козаків проти турків і татар в середині XVI – початку XVII ст.

19. Охарактеризуйте перебіг козацько-селянських повстань кінця XVI – початку XVII ст.

20. Проаналізуйте початок і перші перемоги у національно-визвольній революції українського народу під проводом Б.Хмельницького в 1648 р.

21. Охарактеризуйте воєнні дії 1649–1653 рр. в Україні та умови Зборівського та Білоцерківського українсько-польських договорів.

22. Розкрийте хід боротьби українсько-московських військ проти шляхетської Польщі в 1654- 1656 рр. та суть Віленської угоди.

23. Проаналізуйте процес державотворення на визволених територіях України в ході національно-визвольної революції середини XVII ст.

24. З'ясуйте обставини поділу України на Правобережну й Лівобережну в період «Руїни». «Чорна рада» в Ніжині 1663 р., Андрусівська угода і «Вічний мир».

25. Визначте основні напрямки та цілі внутрішньої і зовнішньої політики П. Дорошенка.

26. Охарактеризуйте політику І. Мазепи. Дайте оцінку його гетьманування.

27. Дайте оцінку діяльності гетьмана в еміграції П. Орлика та його Конституції.

28. З'ясуйте роль Острозької та Києво-Могилянської Академій в культурно-освітньому житті України.

29. Проаналізуйте політику російського уряду щодо обмеження автономії України у першій половині XVIII ст. Дайте оцінку гетьмануванню П. Полуботка і Д. Апостола.

30. Проаналізуйте основні етапи інкорпораційної політики Російської імперії щодо України у другій половині XVIII ст. (ліквідація інституту гетьманства, полково-сотенного устрою, козацьких збройних сил, Запорізької Січі).

31. Проаналізуйте основні етапи поділу Речі Посполитої та особливості інтеграції українських земель до складу Російської та Австрійської імперій.

32. Дайте оцінку діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, його програмних документів в культурно-освітньому русі України.

33. Проаналізуйте основні етапи та напрямки діяльності громадівського руху другої половини XIX ст.

34. Визначте особливості розвитку української культури у другій половині XIX ст. (внесок Т. Шевченка, впливи Валуєвського циркуляру та Емського указу).

35. Дайте характеристику здобутків українського національного руху в 20–30-х рр. XIX ст. в Галичині. «Руська трійця».

36. Проаналізуйте революційні події 1848–1849 рр. на західноукраїнських землях. Головна Руська Рада.

37. Висвітліть основні течії в суспільно-політичному русі на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. (москвофіли, народовці) та діяльність Наукового Товариства Т. Шевченка, «Просвіти» і «Руської бесіди».

38. Охарактеризуйте особливості економічного розвитку України в другій половині XIX ст. і шляхи вирішення земельного питання.

39. Проаналізуйте становище України в період Першої російської революції 1905–1907 рр. та перший парламентський досвід для українців Наддніпрянщини.

40. Висвітліть роль України у планах воюючих сторін в роки Першої світової війни та бойові дії 1915-1917 рр.

41. Охарактеризуйте діяльність Союзу визволення України, Головної української ради та Українських січових стрільців в роки Першої світової війни.

42. Охарактеризуйте діяльність УНР в листопаді 1917 – квітні 1918 р. Дайте оцінку Універсалам Центральної Ради.

43. З'ясуйте становище України за гетьманування П. Скоропадського (1918 р.) та його роль в культурно-освітньому будівництві Української держави.

44. Проаналізуйте діяльність Директорії, особливості відродження та занепаду УНР.

45. З'ясуйте обставини становлення та причини поразки ЗУНР, значення Акту злуки УНР та ЗУНР.

46. З'ясуйте становище України у період нової економічної політики (1921–1927 рр.).

47. Проаналізуйте здобутки і втрати української культури 20-30-х роках ХХ ст. в період українізації. Посилення ідеологічного тиску та «Розстріляне відродження».

48. Проаналізуйте особливості індустріалізації в Україні в 30-ті роки ХХ ст.

49. Охарактеризуйте причини, хід і наслідки колективізації в Україні в 30-ті роки ХХ ст.

50. Розкрийте причини голодомору в Україні в 1932–1933 рр. та його згубні наслідки.

51. З'ясуйте причини, масштаби і наслідки сталінських репресій в Україні 20–30-х років ХХ ст.

52. Охарактеризуйте становище західноукраїнських земель в 20–30-х роках ХХ ст.

53. Проаналізуйте вирішення «українського питання» напередодні та на початку Другої світової війни.

54. Висвітліть події входження західноукраїнських земель до УРСР у складі СРСР (вересень 1939 – 22 червня 1941 рр.). Дайте оцінку радянізації цих територій.

55. Висвітліть боротьбу ОУН та УПА проти окупантів під час Другої світової війни.

56. Охарактеризуйте німецько-фашистський окупаційний режим в Україні.

57. Охарактеризуйте політику післявоєнної «радянізації» в західних областях України. Голод 1946-1947 рр. Придушення визвольного руху в 1944-1954 рр.

58. Розкрийте суть і прояви хрущовської «відлиги» в Україні (1953–1964 рр.). Реабілітація жертв сталінських репресій.

59. Проаналізуйте суть, хід та наслідки економічних реформ М. Хрущова 1953–1958 рр. в Україні.

60. Охарактеризуйте українську культуру в 60–80-х роках ХХ ст. Шестидесятництво і дисидентський рух в Україні. Українська Гельсінська група 1976 р.

61. Охарактеризуйте суспільно-політичне і національно-культурне життя України у 1985 – серпні 1991 рр. в період «перебудови».

62. Розкрийте обставини проголошення та значення Акту проголошення незалежності України та інших нормативно-правових документів 1991-1996 рр.

63. З'ясуйте, в чому полягали проблеми соціально-економічного розвитку України 1991–2021 рр. та якими шляхами їх розв'язували.

64. Вкажіть основні напрямки зовнішньої політики України з 1991 р.

65. Проаналізуйте національно-культурний розвиток України з 1991 р.

						)							)			
--	--	--	--	--	--	---	--	--	--	--	--	--	---	--	--	--

T1, T2 – теми змістових модулів.

*3 балів – модуль-контроль

**10 балів – пошукові

Рекомендована література

Основна

1. Аркас М. Історія України-Руси. Київ: Наш формат, 2020. 436 с.
2. Бажан О., Мицик Ю. Від трипільців до кіборгів. Коротка історія України. Київ: Кліо, 2020. 688 с.
3. Бойко О. Історія України. 8-ме видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 640 с.
4. Буковина: її минуле і сучасне / Ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. Перевид. з видання 1956 р. Чернівці: Друк Арт, 2021. 965 с.
5. Ваврух М., Гавалюк Р. Нариси з історії української культури: архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр, кіно. Львів: Світ, 2018. 224 с.
6. Вербицька П. В., Хома І. Я. Історія української культури: європейський контекст: навч. посібник. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 301 с.
7. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX століття. Київ: Генеза, 2019. 656 с.
8. Історія України та її державності. Львів: Бескид. 2021.
9. Методичні рекомендації з курсу історії України для студентів неспеціальних факультетів / Укл.: Яценюк Г. М., Дробіна Л. М. Чернівці, 2014.
10. Плохій С. Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності. Посібник. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2022. 512 с.
11. Мицик Ю., Бажан О., Власов В. Історія України. 3-є вид. доповнене і перероблене. Київ, 2022.
12. Харькова Н. Історія України: опорний конспект. Повний курс у 49 таблицях. Київ: Навч. книга Богдан, 2018, 156 с.

Додаткова

1. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн.1: Історичні нариси / Упорядн. О. Реєнт; Ред. кол.: В. А. Смолій (голова). НАН України. Інститут історії України. Київ: КЛІО, 2014. 784 с.
2. Голубець М. Велика історія України. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 400 с.
3. Павлова О., Мельничук Т. Історія української культури. Київ: Центр навч. літ-ри, 2019. 340 с.
4. Патриляк І. К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І. К. Патриляк, М. А. Боровик. Київ; Ніжин: Вид. ПП Лисенко М. М., 2010. 590 с.
5. Від Рейхстагу до Івдзіми. Україна та українці у Другій світовій. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017.
6. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. Київ: Критика, 2015.

7. Плохій С. Російсько-українська війна: повернення історії. Харків: КСД, 2023.
8. Попович М. В. Нарис історії культури України / 2-ге вид., допов. Київ: АртЕк, 2017. 730 с.
9. Сергійчук В. Нариси з історії України. К. 2022.
10. Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX - XXI ст.). Видавництво КНТ, 2021. 158 с.
11. Снайдер Т. Перетворення націй. Київ: Дух і літера, 2016.
12. Снайдер Т. Чорна земля. Голокост як історія і застереження. Київ: Медуза, 2017.
13. Турченко Ф., Каганов Ю., Турченко Г. Історія України (1914–1945). Київ: Гельветика, 2021. 368 с.
14. Україна. Хроніка історичних подій. Атлас / Упоряд. Д. Ісаєв. Київ: Картографія, 2016. 128 с.
15. Щербак Ю. Вбити імперію зла: Росія – вічний ворог України. Київ: Дух і літера, 2023. 296 с.

Інформаційні електронні ресурси.

1. Енциклопедія історії України. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU>
2. Історія України VIII – XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації URL: www.izbornyk.org.ua
3. Історія та гуманітарні дисципліни. URL: <https://ukrhyst.at.ua/>
4. «Ізборник» – Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: www.litopys.org.ua.
5. Історія української культури у п'яти томах. т 2 (Українська культура XIII – першої половини XVII століть). К.: Наукова думка, 2001. URL: <http://izbornyk.org.ua/istkult2/ikult2.htm>
6. Карцев А.С. Формування української особистості: духовно-ментальні фактори в контексті сучасності. URL: http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/1
7. Незалежний інформаційно-освітній ресурс студентів Києво-Могилянської академії. URL: <http://www.haidamaka.org.ua>
8. Українська етнографія. URL: <http://etno.uaweb.org/>
9. <http://www.history.org.ua>
10. <http://www.history.com.ua>
11. <http://litopys.org.ua>
12. <http://ukrhyst.at.ua>
13. <http://incognita.day.kiev.ua>
14. <http://www.istpravda.com.ua>